

O ctnosti, která obdarovává

Jakub Chavalka – Ondřej Sikora (eds.): *Nietzsche o ctnosti*

2. mimořádné číslo Filosofického časopisu ročníku 2018.

Praha, Filosofický časopis–Filosofia 2018. 204 s.

Na podzim roku 2018 se uskutečnila v Pardubicích jednodenní konference na téma *Nietzsche o ctnosti*, ze které vzešla eponymní publikace v podobě mimořádného čísla *Filosofického časopisu*. Jedná se o kolektivní monografickou diskusi Nietzscheho myšlenky „ctnosti, jež obdarovává“, což je název i téma závěrečné promluvy prvního dílu spisu *Tak pravil Zarathustra*.¹ Publikace je rozdělena do dvou oddílů, ovšem nikde není konstatováno ani zdůvodněno, proč či na jakém základě. Důvodem uspořádání konference i vydání publikace patrně měla být domněnka, kterou opakovaně konstatují jednotlivé příspěvky, že motivu „ctnosti“ se v odborné literatuře nevěnuje mnoho pozornosti. K tomu se pak, rovněž opakovaně, přidává další tvrzení, že nicméně motiv „ctnosti, jež obdarovává“ představuje – minimálně v kontextu knihy *Tak pravil Zarathustra* – jednu z klíčových myšlenek, ne-li dokonce tu zásadní a jednotlící myšlenku.

Většina z celkem devíti autorů diskutuje tuto myšlenku z nějakého dílčího úhlu pohledu (výchova, sobectví, samota, kulturní kritika, patos distance etc.) nebo v historické perspektivě (srovnání Nietzscheho s Kierkegaardem, se sv. Tomášem Akvinským, v následné tradici u N. Hartmanna či M. Schelera a G. Deleuze). Jedinou sumarizující reflexí je tak stať *Jakuba Chavalky* „Je nebezpečné být dědicem“, kterou podle našeho dojmu měla publikace začínat. Chavalka v ní totiž provádí opravdu systematickou diskusi řečené promluvy s tezí, že „ctnost, která obdarovává, praktikuje dovršení člověka“ v podobě jeho zániku a příchodu nadčlověka, takže „nadčlověk je Zarathustrův dar člověku“ (s. 92).² Je známým faktem, že člověk je u Nietzscheho cosi, co má být překonáno, a tak podle Chavalky „figura dědice se takto jeví Zarathustrovým nejvlastnějším obrazem lidství“ (s. 73), a je nebezpečné být dědicem proto, že „ctnost odpoutaná od pozemskosti nedopřává místo“ tomuto dědicovi (s. 76), kterým se ukazuje být samotný Zarathustra coby zvěstovatel nadčlověka a učitel věčného návratu téhož. Velký důraz je potud kladen na myšlenku „pozemskosti“, protože u Nietzscheho přece stojí, že „nadčlověk je smyslem země“ a máme jakožto lidé zůstat věrni zemi v podobě přitakání svému tělu.

V této souvislosti působí opravdu nepatříčně příspěvek druhého hostujícího editora, *Ondřeje Sikory*, který ve svém textu „Ctnost jako bytí v dialogu“ tyto ohle-

1 Nietzsche, F., *Tak pravil Zarathustra*. Přel. O. Fischer. Praha, Vyšehrad 2013.

2 Čísla v závorkách v textu odkazují ke stránkování recenzovaného svazku.

dy přehlíží, ba téměř odmítá, a podává svůj výklad řečené Nietzscheho promluvy bezmála v platónském smyslu, hovoře neustále o „růstu duše“ (např. s. 37), jako kdyby nebylo jasné, že Nietzsche považuje sám sebe za reprezentanta „platonismu naruby“,³ který vyhlašuje duši „válku na nože“⁴ a považuje „duši“ jen za cosi na těle.⁵ Není přece možné seriózně tvrdit, že „ctnost“ je „formou bytí nitra a životem duše“ (s. 57), když Nietzsche přesně toto popírá a hovoří o těle, přivtělování a nadčlověku jakožto smyslu země, což je jedna z velkých myšlenek, které Sikora ve svém textu zpochybňuje a marginalizuje (s. 48–49).⁶ Tvrzení, že „zásadním rysem obdarovávající ctnosti je dialogičnost“ (s. 56),⁷ není – krom toho, že je to očividná banalita neustále jen opakující souvislost dávání a přijímání – udržitelné, natož smysluplné v kontextu Nietzscheho myšlení, *nota bene* v kontextu knihy *Tak pravil Zarathustra*, proti jejíž literě hovoří Sikorův článek.

Sikorova pozice působí ještě groteskněji v souboru ostatních studií recenzované publikace, které ji falzifikují snad opravdu v každém ohledu. Obzvláště markantní je fakt, že Sikorova stať je zařazena mezi texty Jakuba Marka a Tomáše Houdeka, které jako kdyby programově demonstrovaly, co vše je na ní špatně. *Jakub Marek* tematizuje ve svém článku „O pokroku, degeneraci a Nietzscheho ctnosti, jež obdarovává“ právě zmíněný motiv degenerace (něm. Entartung), který v Zarathustrově promluvě hraje signifikantní roli, a uvádí ji do historického kontextu dobové filosofie a zejména do souvislosti s pozoruhodně analogickým uvažováním o stavu doby u S. Kierkegaarda, jehož největším tuzemským znalcem je právě Jakub Marek. Ctnost, jež obdarovává, je pro Marka výrazem a metaforou zdravého těla, které utváří kulturu, takže stav (zdegerované) kultury je reflexí stavu (zanedbaného) těla. Podle Marka je posláním filosofa právě to, aby přinášel na tuto degeneraci lék v podobě (nebezpečného) nároku na antropogonickou proměnu, během níž se člověk stává filosofem (s. 34).

Tomáš Houdek komplementárně doplňuje tento výklad ve své studii „Samota, osamělost a touha obdarovávat“, ve které promlouvá konkrétněji o tomto procesu „stávání se sebou“ v podobě (sebe)překonávání a klade důraz na proměňující se

3 Viz Nietzsche, F., KSA 7.7[156] z období konce r. 1870 až dubna 1871, s. 199: „Meine Philosophie umgedrehter Platonismus: je weiter ab vom wahrhaft Seienden, um so reiner schöner besser ist es. Das Leben im Schein als Ziel.“ [„Moje filosofie <je> platonismus naruby: Čím dále od skutečného jsoucna, tím je to ryzejší, krásnější, lepší. Život ve zdání jako cíl.“]. (KSA = Nietzsche, F., *Kritische Studienausgabe*. 15 Bde. Hrsg. von G. Colli – M. Montinari. München–Berlin–New York, W. de Gruyter – dtv 1999.)

4 Nietzsche, F., *Mimo dobro a zlo. Předehra k filosofii budoucnosti*, § 12. Přel. V. Koubová. Praha, Aurora 2003, s. 18.

5 Nietzsche, F., *Tak pravil Zarathustra*, c.d., I. díl: O těch, kdož povrhují tělem.

6 Signifikantní je především Sikorovo zpochybňování myšlenky věčného návratu téhož (s. 39 a s. 44) a popírání v textu knihy *Tak pravil Zarathustra* jasně deklarované (sebe)definice postavy Zarathustry, a to, že je učitelem věčného návratu téhož (s. 44).

7 Dialogičnost ve svém textu (s. 44) Sikora charakterizuje takto: „podobá [se] sportovnímu zápasu, např. tenisové dvouhře, při níž se hrajícímu vrací míček stále ostřeji zpět“ (SIC!).

aspekty motivu samoty. Nárokuje-li si Zarathustra proměnu člověka v podobě zániku, nemůže nebýt osamoceny. Zarathustra v sobě potřebuje překonat soucit s člověkem, překonat v sobě ono lidské, protože mu na srdci leží nadčlověk jakožto smysl země. Právě nadčlověk je tím darem, kterým Zarathustra obdarovává „lidstvo“.

Motiv „soucitu“ s člověkem, jak s tím posledním, tak s tím vyšším, je i obsahem studie *Kateřiny Sváčkové* „Zarathustrův poslední hřích“, ve které sleduje transformaci pojetí soucitu u Nietzscheho a spojuje ho s oběma formami „sobectví“ z promluvy „O ctnosti, jež obdarovává“. Podobně jako výše Houdek konstatuje i Sváčková (ačkolí její článek nenásleduje bezprostředně po Houdkově studii), že postava Zarathustry se potřebuje zbavit soucitu, aby byla v souladu se svým učením o příchodu nadčlověka, jenž je smyslem země. Nelze již soucítit ani s vyšším člověkem, s tvůrčím jedincem, s dějnotvorným jedincem, protože to je stále ještě člověk, který má přece sloužit jako most k nadčlověku. Soucit nemá v procesu transformace člověka co dělat, protože tato proměna vyžaduje utrpení, které je nutné, a není tedy na místě chtít jeho absenci, což je tradičně jeden z výměrů soucitu. V této útrpné proměně pak rovněž nejde o „šťěstí“, ale o tvorbu nových hodnot, o přehodnocování (s. 109).

Tato antropogonická transformace Nietzscheho myšlení s sebou nese či v sobě obsahuje „pedagogický“ nárok, jemuž je věnována studie *Aleše Prázného* „Nietzsche jako vychovatel: výchova proti duchu doby“, která nejprve skicuje Nietzscheho úvahy o výchově a vzdělání, aby do tohoto rámce Prázný posléze zasadil letmou interpretací vzdělávacího aspektu Zarathustrový promluvy o „ctnosti, jež obdarovává“. Ve své interpretaci vychází především z tvrzení Scotta Jenkinse, že základním rysem Nietzscheho myšlení je moment pesimismu daný nespravedlností života (s. 114; s. 123). Podle Prázného je třeba člověka vzdělávat k tragickému přitakání životu, které se má údajně projevovat jako myšlenka věčného návratu, přičemž tuto myšlenku lze též údajně interpretovat jako distanci (resp. patos distance) k sobě samému (s. 129).

Posledně zmíněný „patos distance“ se pak stává námětem studie *Tatány Badurové* „Pátos distancu ako cnosť, ktorá obdarováva. Deleuzovská interpretácia“, která se právě s oporou v Deleuzově interpretaci „patosu distance“ z knihy *Nietzsche a filosofie* snaží ukázat souvislost tohoto motivu s myšlenkou obdarovávající ctnosti. Výkladem rozlišení na aktivní a reaktivní síly se odhaluje jako zásadní motiv „vůle k moci“, kterou Deleuze kvůli její tvořivosti identifikuje s ctností, jež obdarovává (s. 157).⁸ Patos distance má tu funkci, že brání mísení vznešeného a zdravého s nízkým a zdegenerovaným,⁹ tzn. že je tím, co síly nihilismu drží zkrátka (s. 159). Badurová proto dochází k závěru, že ctnost, která obdarovává, je možné identifikovat s afirmativní vůlí k moci, zatímco patos distance je jejím výrazem v lidském světě (s. 166).

8 Deleuze, G., *Nietzsche a filosofie*. Přel. J. Fulka. Praha, Herrmann & synové 2004, s. 149.

9 Což je mj. jedna z hlavních tezí výše zmíněného článku Jakuba Marka.

Je nepochopitelné, stejně jako v případě zařazení statí Kateřiny Sváčkové, proč není příspěvek T. Badurové umístěn za článek A. Prázného a proč je mezi ně vložen text *Jakuba Šenovského*, „Nietzsche a Akvinský – Otázka resentimentu v *Teologické sumě*“. Šenovského velice zajímavý historicky komparativní příspěvek by daleko lépe navazoval na studii Sváčkové, protože v něm velkou roli opět hraje myšlenka soucitu. Tématem článku je otázka, zda v základu racionalizace světa, kterou provádí a prosazuje sv. Tomáš Akvinský, nalezneme stopy touhy po pomstě neboli resentimentu (s. 135). Šenovský jako velký znalec Tomášova díla rekonstruuje jeho nauku o ctnosti a pojetí lásky i soucitu v *Teologické sumě*, aby diskutoval Nietzschem Tomášovi (nekorektně) připisovanou tezi, že se blažení radují při pohledu na utrpení zatracených (s. 144). Tato „radost“ z utrpení zatracených je však podle Tomáše výrazem božské spravedlnosti a skrze tuto „radost“ se Bohu vzdává o to větší dík. Podle Šenovského se však nejedná o resentiment, ale o bezmála „tréninkové“ úvahy, „které jsou dovedeny *ad absurdum* zbytnějším rozumem“ (s. 149).

Poslední studií obsaženou v kolektivní monografii je opět historicky komparativní stať *Jakuba Sirovátky*, který Nietzscheho myšlenky o obdarovávající ctnosti sleduje v následné tradici etického uvažování, a to konkrétně v díle N. Hartmanna a v materiální etice M. Schelera. Hartmann podle Sirovátky Nietzscheho vysoce oceňoval kvůli jeho radikálnímu položení otázky po dobru a zlu (s. 173) a čerpal z jeho myšlenek inspiraci pro své pojetí etiky jako čehosi bytostně tvořivého (s. 174). Nicméně Hartmann zároveň odmítal hodnotový relativismus (s. 175), který je implikován v Nietzscheho perspektivistickém a genealogickém myšlení, a v Nietzscheho myšlence obdarovávající ctnosti viděl ztělesnění hodnoty duševní plnosti, která nemá ve svém dávání žádný další účel (s. 176) a je jen životem osoby, která tuto plnost ztělesňuje (s. 177). M. Scheler si pak podle Sirovátky bral z Nietzscheho inspiraci při svém rozvíjení koncepce ctnosti jakožto živého a obšťastňujícího vědomí vlastní moci a možnosti chtění a konání, která pramení z našeho vlastního bytí (s. 174).

Na recenzovaném svazku je třeba vysoce ocenit skutečnost, že na úvod je citována v německém originále i v českém překladu Otokara Fischera celá Zarathustrova promluva o ctnosti, jež obdarovává, takže čtenář nepotřebuje mít vedle sebe rozevřenou další knihu a může rovnou vyhledat celkový kontext citovaných pasáží. Na konci publikace je zařazena jednotná bibliografie a jmenný rejstřík, soupis citovaných promluv ze „Zarathustry“, jakož i shrnutí v českém, anglickém a německém jazyce. Stati jsou navzájem hojně propojeny odkazy, takže je vidět dobře odvedená editorská práce. Jen již zmíněné řazení některých statí a rozdělení na dva oddíly je nesmyslné, stejně jako výše konstatované zařazení zcela nepatřičného článku Ondřeje Sikory, který jde zcela *proti* literě Nietzscheho textů a omíláním dávání a přijímání jakožto smyslu dialogičnosti konstatuje banalitu. Až na tyto výjimky je třeba přivítat předložený počín jako zásadní svébytný přínos tuzemskému filosofickému bádání.